

CARL SCHMITTIN MAAILMANVALLOITUS

“Ennen ensimmäistä maailmansotaa sanoin: ‘Suvereeni on se, joka päättää poikkeuksesta’. Toisen maailmansodan jälkeen elämäni ehtoonä väitän: ‘Suvereeni on se, joka määrää avaruuden aalloista [wer über die Wellen des Raumes verfügt].’”

– Carl Schmitt (lain. Feuerbach 1988, 401, alav. 1.)

MAAILMA

Elämää maailmassa yhteysatelliittien ja valokaapeleiden aikana luonnehtii intiimi läheisyys. Jos “intiimisyys” ajatellaan etäisyytenä tai sen puutteena, sana viittaa sulkeumaan, aukkoon, jonka adverbien substantiaalinen käyttö on täyttänyt umpeen ja sinetöinyt. Sanan *intimus* latinankielinen kanta on etuliitteen *in-* superlatiivivaste, jolloin “intiimisyys” käänntyisi ehkä parhaiten suomeksi sanalla “sisäisin”. Sanan komparatiivivaste *interior* on myös johdettavissa rakenteesta, jossa jokin on kiedottu toisen sisään, mutta etuliite itsessään viittaa pikemminkin suuntaan kuin sisäisyyteen. Suuntaa ilmaiseva mieli on yhä kuultavissa sanoissa kuten “invokaatio”, toiselle esimerkiksi rukouksessa osoitetussa avunhuudossa. Intiimisyys olisi siten päätepiste kehityksessä, jossa etuliitteen suuntaa ilmaiseva suhde on väistynyt sisäänsä kietovan sulkeuman tieltä.

Jean-Luc Nancyin huomioiden mukaan kaiken sisäänsä sulkeva intiimisyys vastaa kokemusta maailman mielettömyydestä. “Maailmallistuminen” (*mondialisation*) kuvaa kokemusta maailmasta, joka kietoo kaiken, myös itsensä, sisäänsä. Maailman ulkopuolella ei ole mitään, ei edes viite-

pistettä, johon nähden maailma kerran näyttäytyi mielekkäänä. Maailman ulkopuolisen katoaminen aiheuttaa – syystäkin, Nancy tuntuu varoittavan, – huolta, johon on totuttu reagoimaan kahdella tavalla. Voimme olla nihilistejä ja todeta yksioikoisesti, että sekä maailma että mieli ovat merkityksettömiä, että kumpikin on menettänyt ulkoisen viitepisteen joka sai ne kerran näyttämään “mielekkäiltä”. Voimme vastata huoleen myös turvautumalla myytiin, luomalla merkitsevän rakenteen uudestaan. Kumpikin reaktio on tutunoloinen. Nihilismissä mielettömyydestä itsestään tehdään ulkoinen viitepiste, jolloin merkitsevä rakenne myös toistetaan, kun taas myytissä kadotettu toinen luodaan uudelleen esimerkiksi lahmona tai *Gestaltina*.

Mutta vaikka mielettömyyden kokemus ja sen aiheuttama huolestunut tarve toimia säilyvät ennallaan, maailma ei ole mieleton (*non-sens*). Sekä maailma että mieli “ovat” (*il y a*) edelleen jopa filosofian tai historian väitettyjen “loppujen” jälkeen. Nancy korostaa, että huolestuttavan sulkeuman ja sen edellyttämien vastatoimien jälkeen tulevat “lopot” ovat aina olleet osa modernismin perintöä:

“Maailman mieli on jo osa modernia *perinnettä*, jota mikään postmoderni ei oikeastaan ole lakkauttanut. Kuten kaikkien perinteiden suhteen, meidän tehtävänä on siten tehdä siitä *omamme* eli toisin sanoen ohjata sitä eteenpäin, paremmalle maailmaan.” (Nancy 1993, 24, alav. 1.)

Nancyin filosofian tehtävänä on siten ajatella maailma ja mieli uudella tavalla, joka ei toista merkityksen muodos-

tumisen vanhaa rakennetta. Maailman ja mielen oleminen on suuntaa (*être-à*), olemista jollekin, johonkin, jonkun puolesta, eli toisin sanoen suhde johonkin, lahja jollekin, vastuuta jollekin, etuliitteeseen *in-* liittyvää suuntaa määrittelemättä päättepistettä, jota suunta kuitenkin tavoittelee (Nancy 1993, 15-19).

Maailmallistumisen ja siihen liittyvän mielettömyyden kokemuksen osalta Nancy viittaa lyhyesti myös Carl Schmittin varhaisempaan, toista maailmansotaa edeltävään tuotantoon. Schmittin käsitys poliitikasta maallistuneena teologiana (PT, 53-55) on Nancyin mukaan juuri sikäli vanhan toistoa, että teoria artikuloidaan negatiivisena teologiana toistamalla teologis-poliittinen rakenne, jonka Schmitt katsoo juuri kumonneensa (Nancy 1993, 145-147). Maailmallistumisen kehitys ja tarve ratkaista siihen liittyvä mielettömyyden kokemus on kuitenkin esillä myös Schmittin myöhemmässä tuotannossa, jossa toisiaan seuraavat “tilalliset vallankumoukset” kutistavat maailmaa kullekin epookille ominaisen *nomosin* järjestyksen puitteissa. Alkuaineiden yksittäinen haltuun ottaminen jottaa lopulta maailman sisäänsä sulkevaan teknologiaan, joka kumooa ihmisen järjestyneelle olemiselle välttämättömän vaan ja meren erolle perustuvan jännitteen.

Schmittin viimeinen kausi ulottuu toisen maailmansodan aatosta 1970-luvulle, ja kautta voidaan hyvällä syyllä kutsua *nomosin* filosofiaaksi. Sille on ominaista metafyyssempi tapa lähestyä oikeutta verrattuna esimerkiksi varhaisempiin kirjoituksiin julkisoikeudesta ja

kansainvälisestä oikeudesta.¹ Schmittin filosofista kunnianhimoa luonnehtii kuitenkin ristiriitaisuus. Yhtäältä hän yhä alistaa filosofiansa oikeustieteelle ja siitä johdetuille epistemologisille ehdoille, mutta selkeänä vastakohtana tieteellisille painotuksilleen (ks. esim. NE, 5) Schmitt pyrkii myöhemässä tuotannossaan selvittämään käsitteitä, joita hän luonnehtii ”perussanoiksi” (*Urwörter*). *Nomosin* filosofia ei kuitenkaan ole: ”... määrätyn filosofisen järjestelmän sanaston soveltamista oikeudellisiin kysymyksiin, vaan konkreettisten käsitteiden kehittämistä konkreettisen oikeudellisen ja yhteiskunnallisen järjestyksen immanenssista käsin” (LR, 427).²

Schmittin ”väkivaltainen” tapa lukea perussanoista merkityksiä esiin ja hänen käsite-runoutensa suhde ”konkreettisiin” järjestyksiin ovat antaneet monille aihetta arvioida *nomosin* filosofian ja Kolmannen Valtakunnan välisiä yhteyksiä. Esimerkiksi Karl Löwithin (1984, 59-60) mukaan schmittiläisen desisionismin viimeistä vaihetta voidaan kutsua ”okkasionalistiseksi”, koska poikkeustilaa tai ystävän ja vihollisen erotteluun liittyvä käsitteellinen *desisionismi* on siinä korvattu *päätöksellä*, joka koskee valtion konkreettista järjestystä ja siitä johdettua vakautta.³

Mutta vaikka konkreettiset järjestykset perustetaan päätöksissä, Schmittin *nomosin* filosofian on välttämättä perustuttava kaikkia myöhempiä järjestyksiä edeltävään alkuperäiseen päätökseen. *Nomos* ei myöskään ole vakaa. Se on synergeettinen järjestys, jossa maailman alkuaineiden – etu-

sijassa maan ja meren, mutta epookeille ominaisissa jatkeissaan myös ilman ja tulen – voimat ottavat yhteen jatkuvassa jännitteiden leikissä. Alkuaineiden järjestystä luonnehtii pikemminkin jännittyneisyys (*Spannung*) kuin vakaus. *Nomos* on:

”... se välitön muoto, jossa kansan [*Volk*] poliittinen ja yhteiskunnallinen järjestys näytättyy tilallisena; laidunmaan ensimmäinen mittaaminen ja jakaminen, eli toisin sanoen maan valtaus [*Landnahme*] ja konkreettinen järjestys, joka sekä siihen sisältyy että siitä seuraa ...” (NE, 39-40.)

VALTAUS

Tila (*Raum*) on siten rinnasteinen *nomosin* kanssa. Se näyttää viittaavan *nomosin* järjestyneeseen puoleen, joka ilmenee juuri eri alkuaineiden välisenä jännitteenä. Pohiessaan tilan käsitettä Schmitt valitsee selvästi metafyyssisen lähestymistavan:

”Vasta tänä päivänä määrätty ajatus on meille mahdollinen, ajatus, joka olisi mahdollon kaikkina muina aikakausina ja jonka saksalainen nykyfilosofi on artikuloinut: maailma ei ole tilassa vaan tila on maailmassa” (LM, 106).⁴

Mitä Heidegger, Schmittin tarkoittama ”nykyfilosofi”, sanoo tilasta ja maailmasta? Ihmisen olemisen on pohjimmiltaan maailmassa-olemista, joten muodollisesti se ilmenee sisällä-olemisena (*Im-sein*). Sisällä-oleminen on olevien keskinäinen ontologinen suhde, jossa ne kukin omasta paikastaan (*Ort*) käsin lähestyvät toisiaan ”tilassa” (Heidegger 1977, 52-59). Ihminen ilmaisee suhteensa käytettävissä oleviin

työkaluihin mitätöimällä erot-tavan etäisyyden. Heidegger kutsuu tällaista eksistentiaalia etäntymiseksi, joka voidaan kirjaimellisesti ymmärtää etäisyyden poistamisena (*Entfernung*): ihminen tuo työkalut lähelleen jotta ne olisivat käsillä. Käsillä olemisen aste viittaa ihmisen läheisyyteen työkaluihin nähden, tai jos asia ilmaistaan toisella tavalla, käsillä olevia työkaluja luonnehtii läheisyys (*Nähe*) (Heidegger 1977, 104-110).⁵

Schmitt omaksuu Heideggerilta käsityksen tilasta ja tilallisuudesta järjestyksenä, jossa ihmisen olemisen perustavat jännitteet jäsentyvät. Ihminen kirjoittautuu maailmaan ottamalla haltuun paikan alkuperäisessä valtauksessa. Schmitt ymmärtää ihmisen paikan juuri maana. Etäntyminen, tai Schmittin ilmaisua käyttäen ihmiselle ominainen tapa ottaa maailma haltuun, tapahtuu jännitteisen järjestyksen puitteissa maahan sidotun paikan ja sen ulkopuolelle jäävän vapauden välillä, maan ja meren välillä. Tilallisessa järjestyksessä maahan paikannettu ihminen lähestyy haltuun otettavissa olevaa meren alkuainetta. Maan ja meren muodostama kokonaisuus on siis tila, jossa maahan paikannetun ihmisen ja haltuun otettavissa olevan maailman välinen suhde jäsentyy olemisen perustavaa jännitettä kuvaavaksi järjestykseksi.

Tila, jossa ihmisen olemassaolo järjesty, ei kuitenkaan ole suljettu. *Raum* on perustava saksankielinen sana, *Urwort*. Foneettinen analyysi osoittaa, että diftongi ”au” edustaa saksankielisten aakkosten ensimmäistä ja viimeistä vokaaalia, alfaa ja omegaa, alkua ja

loppua. Mutta alku ei pääty loppuun:

“R muodostaa ... aktiivisen alun, ja M on taivaanrannassa muodostuva ja sinne ulottuva loppu. *Raum* ei siten ole suljettu kehä tai alue vaan *maailma*, eikä tämä maailma ole tyhjä tila tai tyhjässä tilassa, vaan tarkoitamme *Raum* on maailma jonka eri alkuaineiden väliset jännitteet täyttävät” (RR, 492-493.)

Maan ja meren alkuaineista Schmitt kehittää käsityksensä *nomosista* paikantamisen ja järjestyksen kokonaisuutena (NE, 13-14). Ihminen on maallinen olento, joka on sidoksissa maahan kolmella eri tavalla. Kasvussaan maa suo mitan, jolla ihminen arvioi työnsä ja vaivansa suhdetta tuottoon, kun taas kynnessä tarkat rajat jakavat maan alueisiin. Lopuksi sadossaan maa antaa kiinteän perustan ykseydelle, jonka muodostavat paikantaminen (*Ortung*) ja järjestys (*Ordnung*), eli toisin sanoen *nomosille*. Meri edustaa sitä vastoin aluetta maan järjestyksen ulkopuolella, vapaalle kaupankäynnille ja valloituksille varattua aluetta. Mutta koska ihmisen oleminen on sidoksissa maahan, jokaisen *nomosin* perustana on alkuperäinen maan valtaus (ks. myös Cacciari 1985, 46-48).

Jokaisella epookilla on kuitenkin sille ominainen *nomos*, ja suurten merivaltojen valloitukset edustavat maan järjestyksen ulottamista merelle (*Seenahme*). Maan ja uusien valloitusten ja kolonisaation edustaman meren välinen suhde kuvaa ihmisen *nomosin* puitteisiin järjestäytyneelle olemiselle ominaista jännitettä. Niin kauan kun vapaita alueita riittää valloitettavaksi, maan ja meren perustava jän-

nite säilyy. Mutta alkuperäinen maan valtaus, “suuri historiallinen tapahtuma”, on *arkhê* (*Ur-grund*), jonka varassa tila ja laki käyvät alkuperäisesti yhteen paikantamisena ja järjestyksenä (NE, 15-17).⁶

Vähemmän metafysisissä teksteissään Schmitt kehittää käsitystään tilasta käsitteeksi *Großraum* ja teoriaksi suvereenista valtakunnista (*Reiche*), jotka elävät rinnakkain rauhasa kansainvälisen oikeusjärjestyksen (*Völkerrecht*) puitteissa (VG, 314-320; vrt. Mehring 1989, 194-209; Kaiser 1968, 529-535). *Nomosin* järjestys on ehkä “epäautenttinen” sikäli että ystävällisistä ja vihamielisistä “imperiaalisista tiloista” (*Großräume*) muodostuvan maailman rauhanomainen vakaus perustuu taipumukseen mukautua jaetun ja merkityksellisen maailman tuttuuteen tai, Schmittin käsitteistöä lainatakseni, erinäisten poliittisten yksiköiden suvereenisuuteen.

Järjestyksenä *nomos* edellyttää globaalia käsitystä maailmasta, jossa alueita valtion rajojen ulkopuolella pidetään vihamielisinä. Käsitys omakсутaan vasta roomalaisessa oikeudessa sillä kreikkalaisen *jus gentiumin* myyttinen ja kosmopoliittinen luonne käyvät ilmi tavassa ymmärtää ulkopuoli *polisin* jatkeena (NE, 20). Toisin sanoen *kosmos* jäljittelee kreikkalaisen kaupunkivaltion rakenteellisia lakeja. Maan ja meren vastakkaisuuteen perustuva järjestys on pääräis vasta 1600- ja 1700-lukujen kolonialistiselta aikakaudelta (NE, 24). Tätä Schmitt nimittää eurooppalaiseksi *jus publicumiksi*, jossa maan ja meren vastakohtaisuus edustaa *nomosin* jännitteisiä ja järjestyneitä luonteenpiirteitä.

Epookeille ominaisissa jatkessaan *nomosin* järjestys ulotetaan lopulta globalisesta maailmasta, jossa maan ja meren perustava ero pitää jatkuvasti yllä järjestyksen edellyttämää jännitettä, planetaarisiksi maailmaksi. Planetaarinen maailma avautuu tietenkin ilmasta käsin eli toisin sanoen ottamalla haltuun ilman alkuaine. Ja lopulta tuli – 1930-luvulla Schmitt liittyy tulen vielä rakettimoottoriin – edustaa loppullisen tuhon mahdollisuutta teknologialle alistetussa maailmassa.

Uusissa epookeille ominaisissa *nomoissa* alkuaineet otetaan siten yksitellen haltuun kunnes maailma lopulta sulkeutuu itseensä, kunnes kaiken sisäänsä sulkeva olemassaolo mitätöi maan ja meren alkuperäisen eron, ihmisen maalliseen olemassaololle perustuvan jännitteen. Schmittin suhde maailman sulkeutumiseen on kuitenkin epäselvä. Yhtäältä “maailmallistuminen” alkuaineiden haltuun ottamisena merkitsee vanhan eurooppalaisen *jus publicumin* loppua, minkä Schmitt saattaa vain pahotellen todeta nostalgiasaan. Mutta siitä huolimatta:

“Vanha *nomos* vetäytyy vapaaehtoisesti, ja sen mukana vetäytyy kokonainen väli-aikaisten mittojen, normien ja kausteiden järjestelmä. Mutta sitä ei kuitenkaan seuraa vain mitattomuus tai *nomos*-vihamielinen ei-mitään. Jopa vanhojen ja uusien katkeroituneilla alueilla syntyy oikeudenmukaisia mittoja ja perustetaan mielekkäitä suhteita.” (LM, 107.)

Kaikki epookeille ominaiset *nomoit* perustetaan kolmi-vaiheisessa menettelyssä, joka vastaa Schmittin mukaan kreikankielisen verbin *nemein*

kolmea ulottuvuutta. Ensiksi on maan haltuun ottaminen tai valtaus (*Nahme*), toiseksi maan jakaminen (*Teilen*) ja sitä seuraava järjestys, ja lopuksi maan laiduntaminen (*Weiden*) eli maasta kasvavan hedelmän käyttäminen (NTW, 490-492). Schmittin ankara kritiikki oikeustieteen perinnettä kohtaan perustuu väitteeseen, että maan alkuperäinen valtaus on unohtettu kääntämällä sana *nomos* virheellisesti "säännöksi" tai "laiksi", järjestykseksi ilman perustaa:

"Alkuperäisessä mielessään ... *nomos* on täysin välittämätöntä oikeudellista voimaa, jota ei johdeta laeista; se on perustava historiallinen tapahtuma, teko jonka *legitimitieetti* [*Legitimität*] antaa pelkkien lakien legaalisuudelle [*Legalität*] yleisen mielekkyyden (NE, 42; vrt. LL).

Maan valtaus on päätös, joka perustaa kaikki *nomoit*, mutta koska epookkeille ominaiset alkuaineiden haltuun ottamiset edellyttävät sekä asemaa, josta uusi valloitus pannaan täytäntöön, että vallattavaa kohdetta, toisiaan seuraavien epookkien järjestysten valtausta edeltää aina maan ja meren erolle perustuva alkuperäinen järjestys (vrt. BP, 26-28).⁷ *Ur-akte* olisi siten alkuperäisen järjestyksen perustava haltuun ottaminen eli valtaus, joka paikantaa ihmisen maahan.

LAHJA

Ihmisen maalliseen olemassaloon maan ja meren erona kuuluu siten jo tilallinen järjestys. Alkuperäisen valtauksen on tapahduttava ennen kaikkia järjestyksiä, ennen kuin valtaava (maahan paikannettu oleva)

kytkee itsensä vallattavaan (meri) maallisessa olemassalossa, eli toisin sanoen ennen kuin halun kohdetta on tunnistettu. Kuinka tällainen alkuperäinen halu voisi olla "mielekkäs"? Maailmaan liittyvien suhteiden puitteissa Nancy tulkitsee mieltä halun ja lahjan välisenä jännitteenä. Jotta mieli jäisi suhteeksi, se ei voi toteutua tai mitätöityä. Halu ei voi nimetä lahjan objektia vaan jälkimmäisen on välttämättä jätävä tunteuttomaksi sekä lahjan antajalle että sen saajalle:

"Itse lahjan [*donation*] ottaminen haltuun ja sen lahjoittaminen, mitä ei voida ottaa haltuun, tämä kuvastaa filosofian — ja mielen — alkuperäisistä kiasmaa" (Nancy 1993, 87).

Mieli on platoninen *agatbon*, joka uhrataan ylivoimaisuutensa ylijäämän mukaisesti. Halu ja lahja *ubrataan* toisilleen, ne ovat uhrilahjoja. Uhraamisesta päättävän harkintavalta kuuluu toimijalle, joka ei voi olla haluava eikä lahjan antaja vaan ainoastaan oleva (Nancy 1993, 88). Näyttäisi kuitenkin siltä, että Schmittin *nomosin* filosofian alkuperäistä valtausta edeltää juuri tunnustettu lahja, sillä:

"Yksikään ihminen ei voi antaa, osittaa ja jakaa ottamatta haltuun. Vain maailman tyhjästä luova jumala voi antaa ja osittaa ottamatta haltuun." (NNN, 581.)

Kun ihminen lahjoittaa, hän jakaa jotakin joka on jo hallussa; ihminen ei voi lahjoittaa vaan ainoastaan vallata ja siirtää jakamalla eteenpäin. Mutta vallatessaan (*Nahme/nebmen*) ihminen myös nimeää omakseen (*Name/nennen*) kuten esimerkiksi maan valtauskirjassa tai asiakirjassa, jossa otetaan puoliso osoittamalla tai hyväk-

symällä nimi (NNN, 583-584). Kun haltuun ottaminen tai valtaus tapahtuu omista nimissä, siihen sisältyy välttämättä myös tunnistamista ja tunnustamista. Ihminen paikantuu maahan alkuperäisessä valtauksessa, mutta samalla maan lahja tunnustetaan saaduksi: maa "on", "se antaa" (*es gibt*) maan.

Näin Schmittin *nomosin* filosofia jää teologiseen noidankehään. Alkuperäinen maan valtaus, "suuri historiallinen tapahtuma", on myös lahja, jonka antajan jumalallisuus tunnustetaan. Ainutlaatuisessa kyvyssään luoda *ex nihilo* jumala paikantaa ihmisen maalliseen kotiinsa suomalla hänelle mahdollisuuden vallata sen mikä on vallattavissa. *Nomosin* järjestyksen perustava valtaus ei siten ole alkuperäinen päätös, jolla ihminen paikantaa itsensä maahan, vaan olemisen lahjan ja sen jumalallisen lahjoittajan tunnustamista.

Panu Minkkinen

viitteet

1. Hofmann (1964, 198-205) on selvittänyt Schmittin viimeisen kauden historiallisia taustatekijöitä.
2. *Nomosista* kasitteena ks. esim. Meier (1988, 552-553).
3. Myöhemmin Lowith (1984, 61-68) pyrkii löytämään samanlaisen okkasionalistisen rakenteen Heideggerin ajattelusta.
4. Sama vaite löytyy myös muualta (esim. VG, 319).
5. Hofmann (1964, 236-247) on vertaillut poliittisemmalla tavalla Heideggerin ja Schmittin kasitteita tilasta ja tilallisuudesta (ks. myös Pöschl 1965, 18-22).
6. Hegel (1974, 514-515, 612, 614) liittää maaperän (*Boden*) perheeseen ja meren kaupan-

kayntiin, mutta toisin kuin Schmitt, hän näkee kolonisaation valineenä (*Mittel*) eikä perustavana valtauksena jonka avulla järjestys luodaan.

7. Schmittin desisionismista ja "konkreettisesta" *nomosin* järjestyksestä, ks. myös Krockow (1958, 94-106).

KIRJALLISUUS

Carl Schmitt:

- BP: *Der Begriff des Politischen Text von 1932 mit einem Vorwort und drei Corollarien* Berlin. Duncker & Humblot, 1963.
- LL: *Legalität und Legitimität* Berlin: Duncker & Humblot, 1988.
- IM: *Land und Meer. Eine weltgeschichtliche Betrachtung* Koln/Lovenich: Hohenheim, 1981.
- LR: "Die Lage der europäischen Rechtswissenschaft", teoksessa Carl Schmitt, *Verfassungsrechtliche Aufsätze aus den Jahren 1924-1954. Materialien zu einer Verfassungslehre*. Berlin: Duncker & Humblot, 1958, s. 386-429.
- NE: *Der Nomos der Erde im Völkerrecht des Jus Publicum Europaeum* Berlin: Duncker & Humblot, 1950.
- NNN: "Nomos Name Name", teoksessa Carl Schmitt, *Staat, Großraum, Nomos Arbeiten aus den Jahren 1916-1969* Berlin: Duncker & Humblot, 1995, s. 573-591.
- NTW: "Nehmen/Teilen/Weiden", teoksessa Carl Schmitt, *Verfassungsrechtliche Aufsätze aus*

den Jahren 1924-1954 Materialien zu einer Verfassungslehre Berlin: Duncker & Humblot, 1958, s. 489-504.

- PT: *Politische Theologie. Vier Kapitel zur Lehre von der Souveränität* Berlin: Duncker & Humblot, 1993.
- RR: "Raum und Rom. Zur Phonetik des Wortes Raum", teoksessa Carl Schmitt, *Staat, Großraum, Nomos. Arbeiten aus den Jahren 1916-1969* Berlin. Duncker & Humblot, 1995, s. 491-495
- VG: "Völkerrechtliche Großraumordnung mit Interventionsverbot für raumfremde Mächte. Ein Beitrag zum Reichsbegriff im Völkerrecht", teoksessa Carl Schmitt, *Staat, Großraum, Nomos. Arbeiten aus den Jahren 1916-1969* Berlin: Duncker & Humblot, 1995, s. 269-371

Muu kirjallisuus:

- Cacciari, Massimo (1985) *Icone della Legge* Milano: Adelphi.
- Feuerbach, Jean-Louis (1988) "La théorie du Großraum chez Carl Schmitt", teoksessa Helmut Quaritsch (toim.), *Complexio Oppositorum. Über Carl Schmitt*. Berlin Duncker & Humblot, s. 401-424.
- Hegel, G.H.F (1974) *Vorlesungen über Rechtsphilosophie 1818-1831 Vierter Band*. Stuttgart/Bad Constatt. Frommann - Holzboog.
- Heidegger, Martin (1977) *Sein und Zeit* Gesamtausgabe. Band 2 Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.
- Hofmann, Hasso (1964) *Legitimität gegen Legalität Der Weg der politischen Philosophie Carl Schmitts* Neuwied/Berlin: Luchterhand.
- Kaiser, Joseph H. (1968) "Europaisches Großraumdenken; Die Steigerung geschichtlicher Großen als Rechtsproblem", teoksessa Hans Barion et al (toim.), *Epirrhosis Festgabe für Carl Schmitt*. Berlin: Duncker & Humblot, s. 529-548
- Krockow, Christian Graf von (1958) *Die Entscheidung Eine Untersuchung über Ernst Jünger, Carl Schmitt, Martin Heidegger* Stuttgart: Ferdinand Enke
- Löwith, Karl (1984) "Der okkasionelle Dezisionismus von C. Schmitt", teoksessa Karl Löwith, *Sämtliche Schriften 8. Heidegger Denker in dürftiger Zeit* Stuttgart. Carl Ernst Poeschel, s. 32-71.
- Mehring, Reinhard (1989) *Pathetisches Denken Carl Schmitts Denkweg am Leitfaden Hegels Katholische Grundstellung und antimarxistische Hegelstrategie* Duncker & Humblot.
- Meier, Christian (1988) "Zu Carl Schmitts Begriffsbildung Das Politische und der Nomos", teoksessa Helmut Quaritsch (toim.), *Complexio Oppositorum. Über Carl Schmitt* Berlin: Duncker & Humblot, s. 537-556
- Nancy, Jean-Luc (1993) *Le sens du monde* Paris: Galilée.
- Pöschl, Arnold Ernest (1965) *Raum und Raumordnung* Berlin: Duncker & Humblot.